Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 46, Haziran 2020, s. 83-95

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.43319>

Öğr. Gör. Asiye ÇELEBİ

Mersin Üniversitesi Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği,
asiyeuzel@yahoo.com

Doç. Dr. Duygu VEFİKULUÇAY YILMAZ

Mersin Üniversitesi Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği,
duyguulu@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Tuba GÜNER EMÜL

Mersin Üniversitesi Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği,
tubaguner2007@hotmail.com

EVRENSEL BİR KADIN SORUNU “ERKEN YAŞ EVLİLİKLER”

Özet

Kültürler, dinler ve etnik kimliklerin ötesine geçen küresel bir sorun olan erken yaşta evlilik ya da başka bir ifade ile çocuk yaşta evlilik, taraflardan en az biri on sekiz yaşından küçük iki kişinin, resmî, dinî ya da geleneksel bir evlilik sözleşmesiyle birleşmesi anlamına gelmektedir. Dünyada da erken yaşta evlenen kız çocukları çocuk eşlerin büyük çoğunluğunu oluşturmakta ve kız çocuklarının yaşamında daha ağır etkiler bırakmaktadır. Bu evlilikler kadınların ve kız çocuklarının karşı karşıya kaldığı temel insan hakları ihlallerinden biri olarak kabul edilmektedir. Çocukluk döneminde yapılan bu evlilikler bir istismar olarak kabul edilmekte ve kişisel özgürlüklerin, eğitim ve üreme sağlığına ilişkin haklar ile şiddete uğramama hakkının ihlali anlamına gelmektedir. Erken yaş evlilikler aynı zamanda toplumsal gelişme ve kalkınmayı da engelleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu makalede evrensel bir sorun olan erken yaşta evliliklerin nedenleri, kadına yönelik etkileri, zorla evlilikler, erken yaş evlilikler ile ilgili Türkiye’deki yasal durum konuları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Erken Yaş Evlilikler, Zorla Evlilikler, Adölesan Gebelikler.

THE PROBLEM OF A UNIVERSAL WOMAN “EARLY AGE MARRIAGES”

Abstract

Early marriage or, in other words, child marriage, a global problem that goes beyond cultures, religions and ethnic identities, means the merger of two persons, at least one of the parties under the age of eighteen, with an official, religious or traditional marriage contract. Girls who marry at an early age in the world make up the majority of child spouses and these early marriages have more serious effects on girls' lives. These marriages are considered one of the main human rights violations faced by women and girls. These marriages in childhood are considered an abuse and mean violation of personal liberties, rights regarding education and reproductive health, and the right to non-violence. Early marriages also emerge as an obstacle to social development and development. In this article, it is dealt with issues like the legal situation related to early marriages in Turkey and forced marriages, the effects against women, the causes of early marriage that is a universal problem.

Keywords: Early Age Marriages, Forced Marriages, Adolescent Pregnancies.

GİRİŞ

Toplumsal yapının önemli kurumlarından biri olan aile, hem yer aldığı toplumun hem de içinde barındırdığı bireylerin korunmasında, bilinçlendirilmesinde, güçlendirilmesinde ve ilerleyip gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Sayın 1990). Tüm toplumlarda, yerine getirmiş olduğu işlevler sayesinde vazgeçilmez kurumlardan biri olan ailenin temelini ise evlilikler oluşturmaktadır. Evlilik insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal öğelerle yüklü bir kavramdır. Evrensel bir olgu olan evlilik “yetişkin bir erkekle yetişkin bir kadın arasındaki yasal geçerliliği olan, belirli hak ve yükümlülükleri gerektiren bir ilişki” olarak ifade edilmektedir (Bozkurt 2004:376). Uluslararası toplum tarafından kabul gören temel insan hakları sözleşmeleri kadın ve erkeğin evlenme ve aile kurma hakkına değinmekle birlikte, her bireyin evleneceği kişiyi kendi tam ve özgür iradesiyle seçme hakkı da vurgulanmaktadır (Rhys 2011; UNICEF 2008). Evlilik bireylerin yaşam kalitesini/doyumunu arttırıcı bir olgu olsa da bazı evlilikler sağlam temelleri olmadan, bireyler bedensel ve ruhsal anlamda olgunlaşmadan, erken yaşta ve zorla yapılmaktadır. Erken yaşta evlilik sadece kız çocuklarında değil aynı zamanda erkek çocuklarda da görülmektedir. Ancak kız çocukları erkek çocuklarına nazaran daha fazla erken yaşta evliliğe maruz bırakılmaktadırlar. Bu evlilikler hem erkekler hem de kızlar için çok riskli olmasına rağmen, kızlar erken hamilelik de dahil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığı açısından orantısız riskler taşımaktadır. Küresel olarak, perinatal ölümler, 20 yaş altındaki annelerde, 20-29 yaş arasındaki annelere oranla %50 daha yüksektir (Darroch ve ark. 2016). Şenol ve Alp'in 2003-2009 yılları arasında cinsiyete göre erken evlilik oranları ile ilgili yapmış oldukları çalışma yaklaşık %94 oranında kız çocuklarının, erkeklere göre daha fazla erken yaşta evlendirildiklerini göstermektedir (Şenol ve Alp 2012:248-260). Dünyada da erken yaşta evlenen kız çocukları çocuk eşlerin büyük çoğunluğunu oluşturmakta ve kız çocuklarının yaşamında daha ağır etkiler bırakmaktadır (UNICEF 2001). Bu evlilikler kadınların ve kız

çocuklarının karşı karşıya kaldığı temel insan hakları ihlallerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Kültürler, dinler ve etnik kimliklerin ötesine geçen küresel bir sorun olan erken yaşta evlilik ya da başka bir ifade ile çocuk yaşta evlilik, taraflardan en az biri on sekiz yaşından küçük iki kişinin, resmi, dini ya da geleneksel bir evlilik sözleşmesiyle birleşmesi anlamına gelmektedir (UNFPA 2012). 18 yaşından küçük her bireyin çocuk olduğuna ilişkin evrensel kabulü referans alan bu tanım, ulusal yasalara dayalı olarak gerçekleşen evlilikler yanında geleneksel evlilik biçimlerini de kapsam altına almıştır. Erken yaşta evlilik, ‘çocuk gelinler’, ‘çocuk evlilikler’ gibi farklı kavramlar ile de ifade edilmektedir (Özcebe ve Küçük 2013:86-93). Zorla evlilik ise, taraflardan birinin ya da her ikisinin birden evliliğe ilişkin rızasının olmadığı, taraflara yönelik baskı, şiddet, tehdit unsurunun varlığının da bulunduğu evliliklerdir (FRA 2014; CoE 2005). Birleşmiş Milletler ise zorla evlilik kavramını, yalnızca evliliğin başlama biçimini değil, sürecini de içine alarak genişletir ve zorla evliliği, taraflardan birinin ya da her ikisinin toplumsal ya da ailevi baskı nedeniyle evliliği bitirme ya da partnerinden ayrılma iradesinin olmadığı evlilikler olarak tanımlar (GNB, 2017). Avrupa Konseyi tarafından geliştirilen tanıma göre de zorla evlilik; kaçırarak evlenme, berdel, beşik kertmesi, kayın/baldız evliliği gibi rıza dışı gerçekleşen birçok evlilik biçimini niteleyen bir çatı kavramdır (CoE 2005). Dolayısıyla erken yaşta evliliklerin bireyin yaşı ile sıkı sıkıya bir bağlantısı olmasına rağmen zorla evlilik hem çocukların hem de yetişkinlerin mağduru olabilecekleri bir olgudur (CoE 2017).

Uluslararası anlaşmalarda belirlenen standartlara göre evlilik, yetişkinlere özgü bir hak olarak tanımlanmış, evlilik birliğinin temel unsuru olarak, tarafların tam ve özgür iradesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede kişisel bir hak ve özgürlük olan evliliğe hiç kimsenin baskı ve zorlaması olmaksızın karar verilmeli ve bireylerin özgür iradesi ile belirlenmelidir. Bu doğrultuda henüz fiziksel ve düşünsel gelişimini tamamlamamış olan on sekiz yaşından küçük çocuğun tam ve özgür iradesinden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Çocukluk döneminde yapılan evlilikler bir istismar olarak kabul edilmekte ve kişisel özgürlüklerin, eğitim ve üreme sağlığına ilişkin haklar ile şiddete uğramama hakkının ihlali anlamına gelmektedir (UNFPA 2012; WHO, 2016).

Sosyolojik olarak bakıldığında erken yaşta evlilikler birçok toplumda kültürel olarak üretilmekte ve sürdürülmektedir. Erken evlilik tek başına bir sorun alanı değil yoksulluk, ataerkillik, eğitimsizlik gibi kökeni toplumsal üretim ve değişim ilişkilerinde aranması gereken birçok sorunlar bütünü sonucunda değerlendirilmektedir (Bozkurt 2004:376). Diğer taraftan erken yaşta ve zorla evliliklerin kadına yönelik bir şiddet türü oluşu ve bu tür evliliklerin kadın ve erkek eşitsizliğinin en görünür biçimlerinden birini oluşturması da erken yaşta ve zorla evlilikler olgusunu “kadın sorunları” ile ilişkili kılmaktadır (Özcebe ve Küçük 2013:86-93).

Erken yaşta ve zorla evlilikler, aynı zamanda toplumsal gelişme ve kalkınmayı da engelleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Erken yaşta evliliklerin olumsuz sonuçları, bu tarz evliliklerden doğacak çocuğun yüksek yararından başlamak üzere, ailenin refahını ve toplumu olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir (Jain ve Kurz 2007). Bu çerçevede erken yaşta evlilikleri sona erdirmek, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin de bir parçası olarak belirlenmiştir (ICRW 2017).

1. ERKEN YAŞTA EVLİLİKLERİN NEDENLERİ VE KADINA YÖNELİK ETKİLERİ

Erken evliliklere neden olan faktörler bölgelere ve toplumlara göre değişiklik gösterse de bu evliliklerin geleneksel ve ataerkil toplum yapısının baskın olduğu toplumlarda ve bölgelerde daha yaygın olduğu, aynı zamanda normalleştirildiği görülmektedir.

Erken yaşta evliliklerin genel olarak nedenlerini, ailenin eğitim ve ekonomik durumu, aile içi şiddet ortamının varlığı, ailenin sahip olduğu geleneksel kalıp yargılar ve bunların birer toplumsal baskı unsuruna dönüşmesi, aşiret ve töre gibi toplumsal faktörlerin olumsuz etkisi, geleneksel din anlayışının varlığı, cinsiyetçi bakış açısı ile toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin varlığı, taciz ya da tecavüze uğrama ve yasal boşluklar şeklinde sıralamak mümkündür (Gezer Tuğrul, 2018).

Erken yaşta evliliklerin yapıldığı ailelerde kız çocukları ekonomik bir yük olarak algılanmaktadır. Bunun yanı sıra bazı kültürel ve sosyal normlar, çocuk yaşta kızların evlendirilmesi için aileye toplumsal baskı oluşturabilmektedir. Kızlarının namusunu korumada ve evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşamamasını önlemede çocuk yaşta evlilik, koruyucu kurum olarak görülmektedir (Yakıt ve Coşkun 2014:3). Geleneksel toplumlarda özellikle kız çocukları için kullanılan “evde kalırsın”, “yaşın geçerse seni kimse almaz”, “bir an önce evlen ve çocuk yap” gibi bir takım kalıp yargılar ve benzeri toplumsal baskılar kız çocuklarının çocukluk döneminden itibaren toplumsal rolünün ev kadınlığı ve annelik olduğu bilincine maruz bırakılmasına neden olmaktadır. (Yiğit 2016:386-412). Kız çocuğuna ergenliğe girdikten sonra evlenmesi gerektiği gözüyle bakılması ve bunun toplumsal bir baskı unsuruna dönüşmesi kız çocuklarını erken yaşta evliliğe sürüklemektedir. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, eğitim düzeyi düşük, babası okur-yazar olmayan, anadili Türkçe olmayan, çocukluğunu kentsel yerleşim yerleri dışında geçirmiş olan kız çocuklarının, erken evlenme riskine daha fazla maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca hane halkı refah düzeyi ile kız çocuklarının erken evlendirilmesi arasında, hanenin refahı arttıkça erken evliliklerin payının azalması biçiminde, ters orantılı bir ilişki vardır. Türkiye genelinde, en düşük refah düzeyindeki hanelerde yaşayan kadınların %41.8’i, en yüksek refah düzeyinde olanların ise %14.1’i çocuk yaşta evlenmiştir (Yüksel Kaptanoğlu ve Ergöçmen 2012:128-161). Çalışmalar, kadınların eğitim seviyesi arttıkça evlilik yaşının da ilerlediğini ve çocuk evlilikleri oranının azaldığını, eğitim seviyesi azaldıkça çocuk evlilikleri oranının ise arttığını göstermiştir (Şen 2014:33; Çaha ve Aydın 2014). Güler ve ark. (2010) yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre düşük eğitim seviyesi, düşük gelire sahip olma, kırsal kesimde yaşama erken yaş evliliklerde daha sık rastlanan bir durum olarak belirtilmiştir (Güler ve Küçükler 2010:365-371). Demirbağ ve ark. (2013) adolesan kadınların evlilikleri ve gebeliklerinin incelediği çalışmada adolesan kadınlar arasında üniversite mezunu bulunmamaktadır (Demirbağ ve ark. 2013:128-131).

Aile içi yaşanan şiddet, aile içi cinsel istismara maruz kalma, baskı, küçük yaşlarda ebeveynlerden birinin kaybı, üvey anne babaya sahip olma gibi durumlar çocuklarda evlenme sonucunda bu durumdan kurtulacağı inancını geliştirmekte ve erken yaşta yapılan evliliklere neden olmaktadır (Gök 2016:2222-2231). Yapılan birçok çalışma ile erken yaşta yapılan evliliklerin eş şiddetini, özellikle fiziksel ve cinsel şiddetti arttırdığı belirlenmiştir (Youth ve ark. 2016:1821-1852; Soylu ve Ayaz 2013:136-144; Kidman 2017:662-675; Güneş ve ark. 2016:63-70).

Genellikle kendinden yaşça büyük ve istemediği kişiyle evlilik yapmak durumunda bırakılan kız çocuğunun elinden eşini seçme hakkı da alınmaktadır. Erken evliliklerde kız

çocuğu genellikle kocası ve ailesi ile yaşamak zorunda kalmakta ve ev işleri, çocuk bakımı, evdeki diğer bireylere hizmet gibi birçok sorumluluk henüz bedensel ve ruhsal gelişimini tamamlayamamış kız çocuğunun ellerine bırakılmaktadır (Yakıt ve Coşkun 2014:3). Böylece erken evlilik bir yandan kadının kendi hayatını yönlendirme özgürlüğünü elinden alırken diğer taraftan kadının toplumsal konumunu olumsuz etkilemektedir.

2. DÜNYADA ERKEN YAŞTA EVLİLİKLER

1949 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmalarda yasal evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu-United Nations Population Fund (UNFPA), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu-United Nations International Children’s Emergency Fund (UNICEF) gibi küresel nüfus analizleri yapan uluslararası kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda erken yaşta evlilik istatistikleri, “18 yaşından önce evlenmiş olma” ve “15 yaşından önce evlenmiş olma” gibi ayrı iki kategoride değerlendirilmektedir. UNICEF 2018 verilerine göre, dünyada 15 yaş altı evlilik oranının %5, 18 yaş altı evlilik oranının %21 olduğu belirtilmiştir (UNICEF 2018). Erken yaşta evlilikler dünyanın her bölgesinde görülebilen küresel bir sorun olmakla birlikte, en yoğun olarak dünyanın en yoksul bölgelerinde görülmektedir. Erken yaşta evliliklerin en yaygın olduğu bölgeler; Sahra-altı Africa (%38), Güney Asya (%30), Latin Amerika ve Karayipler (%25), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (%17), Doğu Avrupa ve Orta Asya’dır (%11) (UNICEF 2018).

Erken evliliğe yönelik farklı toplumlarda yapılan araştırmalarda geleneksel kalıpların etkisi ortaya çıkarılmıştır. Pakistan’da kız çocuklarının erken evliliğinin nedenlerini araştıran Lane, kız çocuğunun ve ailenin onurunu korumak, daha iyi bir hayat sürmesini sağlamak, dini inançları ve geleneklerini uygulamak için erken evliliği benimsediklerini tespit etmiştir (Lane 2011:22-27). Bangladeş’te kadın ergenler düzenli olarak erken yaşta evlilikten muzdariptir. Bangladeş’te evlilik için asgari yasal yaşı belirlenmesine rağmen, özellikle kadın ergenler arasında erken yaşta evlilik, 10-14 yaş arasında yaklaşık %11’i ve 15-19 yaş arasında %46’dır (Barkat ve Majid, 2003). Dagne, Kuzey Etiyopya’da kız çocuklarını erken evliliğe iten nedenleri, ebeveynler yaşlanmadan ve ölmeden önce kızların geleceğinin güvenceye alınması, akrabalık bağlarının güçlendirilmesi, ailenin statüsünün yükseltilmesi, yetişkinliğe gelip hala evlenmemesi durumunda karşılaşılabileceği ‘ucuz’, ‘özgür’, ‘istenmeyen’ şeklinde etiketlenmelerin önlenmesi ve son olarak bekâretinin koruma altına alınması şeklindeki geleneksel kabullerle açıklamıştır (Dagne 1994:36).

3. DÜNYADA ADÖLESAN GEBELİKLER

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’ne göre doğum sonuçlandığında 15-19 yaş arasında olan kişinin gebeliği adölesan gebelik olarak anılmaktadır. Erken evliliklerde çocuk yaşta bilinçsizce yaşanan cinsellik sonucu gebeliği önleyici yöntemler de kullanmayan gençlerin %90’ı ilk yıl içinde gebelikle karşı karşıya kalmaktadırlar (WHO 2008). UNFPA’nın 2013 verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde her yıl 2 milyonu 15 yaşın altındaki kız çocukları olmak üzere, 7,3 milyon kız çocuğu 18 yaşın altında hamile kalmaktadır (UNFPA 2013). Evli adölesanların büyük kısmı gençlik dönemlerini tamamlamadan ikinci gebeliği de yaşamaktadırlar (Türkstat 2007). Ergen anneliği, anne ve çocuk sağlığı sorunlarının yanı sıra kız çocuklarının eğitim ve istihdamda erkeklerin gerisinde kalmasına, aile ve arkadaşlardan ayrılmasına, ev içi şiddete maruz bırakılmasına neden olmaktadır. Çocukluk hakları ellerinden alınan çocukların

yaşamlarının ileriki dönemleri de olumsuz olarak etkilenmektedir (Christiansen 2013). Gelişme döneminde olan bir çocuk evlilik ile ağır bir yük altına girmektedir. İyi bir gelin ve anne olması rolü ağır gelebilmektedir. Evlilikler psikolojik sorunların yanı sıra depresyon ve intiharları beraberinde getirebilmektedir (Özcebe ve Küçük 2013:86-93). Gebeliğe ve doğuma bağlı komplikasyonlar bu yaş grubunda ölüm sebeplerinin başında gelmektedir. Dünya genelinde 15-19 yaş arasındaki kızların en önemli ölüm nedeni hamilelik ve doğum sırasındaki komplikasyonlardır (WHO 2016). 10-19 yaş arası adölesan gebelerin eklampsi, puerperal endometrit ve sistemik enfeksiyon riski 20 ila 24 yaş arasındaki kadınlara göre oldukça yüksektir (Kiani ve ark. 2019:9749-9752). Baş-pelvis uyuşmazlığı, uzamış doğum eylemi, zor doğum, erken membran rüptürü, intrauterin büyüme geriliği, gebeliğe bağlı hipertansiyon, preeklampsi, anemi, fistüller ve derin yırtıklar, postpartum kanama ve enfeksiyon gibi durumlar, adölesan annelerde sık görülen komplikasyonlar arasında yer almaktadır (Yiğit 2016:386-412). Erken yaşta evlilikler, anne sağlığı kadar çocuk sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Adölesan annelerin bebeklerinin ölme riski, 20-29 yaş arasındaki annelerin bebeklerine göre %50 daha fazladır. Ergen annelerde doğan yenidoğanlarda da uzun süreli potansiyel etkileri ile düşük doğum ağırlığına sahip olma riski daha yüksektir (WHO 2015). Adölesan annelerin çocuklarında, prematürelilik, düşük doğum ağırlığı ve asfiksi gibi yenidoğanın ölüm riskini arttıran ve ileriki yaşamında sağlık problemi yaşamasına neden olan sorunlar daha fazla görülmektedir (UNFPA 2013). Adölesan annenin henüz çocuk bakım sorumluluğunu üstlenecek olgunluğa erişmemiş olması da bebek ölümlerini artırıcı bir unsur olmaktadır.

Erken evlilik gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplumlarda geleneksel kültürün ortaya çıkardığı bir sorun olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra gelişmiş ülkelerde ise erken yaşta evlilik yerine çocuk anneler açısından araştırmalar bulunmaktadır. Çocuk annelerin oranı İngiltere’de %26, İrlanda’da %17 ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ise bu oran %63’tür. 1990’lı yıllardan itibaren düşme eğilimi göstermesine rağmen ABD gibi gelişmiş ülkeler arasında adölesan gebelik ve doğum oranı halen en yüksek ülke olmaya devam etmektedir. ABD’de 13-19 yaşları arasındaki her 11 kızdan yaklaşık 1’i her yıl gebe kalmaktadır (Emily ve ark. 2009:581-583). UNFPA, Latin Amerika’da tüm gebeliklerin tahmini %15’inin 20 yaşından küçük kızlar arasında görüldüğünü, üreme çağındaki kadınların %2’sinin 15 yaşından önce ilk doğumlarını yaptığını ve ergen doğurganlık hızının Orta Amerika, ardından Güney Amerika’da en yüksek olduğunu bildirmiştir (WHO 2016). Latin Amerika’da 16 yaşından küçük ergenlerde anne ölümleri 20 yaşındakilere oranla dört kat fazladır. Bilgi yetersizlikleri ile başlayan cinsel yaşam sonucu dünyada adölesanlarda cinsel yolla bulaşan enfeksiyon görülme sıklığı, istenmeyen gebelikler, yasal olmayan düşükler ve bunlara bağlı gelişen komplikasyonlar giderek artmaktadır (Aydın 2013).

Erken evlilik ve erken gebelik, dünyanın geri kalmış\geri bıraktırlmış ülkelerine ait, ya da gelişmekte olan ülkelerin geleneksel yapının hakim olduğu bölgelerinde görülen bir uygulama olarak nitelendirmek sorunun temelinde yatan tüm eşitsiz ilişkilerin görmezden gelinmesine ve söz konusu eşitsizliklerin yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

4. DÜNYADA ZORLA EVLİLİKLER

Dünyada zorla evliliğe ilişkin ülke bazlı veriler çok kısıtlıdır. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) tarafından Avrupa Birliği ülkelerinde zorla evliliğin durumuna ilişkin yapılan bir çalışmada 2014 yılı itibarıyla Avrupa Birliği üyesi ülkelere yalnızca Almanya,

Avusturya, Belçika, Danimarka, Hırvatistan, İngiltere ve Kıbrıs'ta zorla evliliğin ülkelerin ceza kanununda suç olarak düzenlenmiştir (FRA 2014).

İngiltere'de Zorla Evlilik Birimi tarafından 2016'da yapılan bir çalışmada, zorla evliliğin tek bir ülkeye ya da kültüre özgü bir olgu olmadığı belirtilmiştir. Çalışmada birimin faaliyete başladığı 2005 yılından beri Asya, Orta Doğu, Afrika, Avrupa ve Kuzey Amerika'dan 90'dan fazla ülkeden danışanlarının olduğu bilgisine yer verilmiştir. 2016 yılında mağdurun zorla evlilik riski altında olduğu ya da zorla evlendirildiği 69 odak ülkeyle ilgili vakalar incelenmiştir. Zorla evlilik mağduru danışanların en fazla mensup olduğu altı ülke şöyle sıralanmıştır:

- Pakistan - 612 vaka (%43)
- Bangladeş - 121 vaka (%8)
- Hindistan - 79 vaka (%6)
- Somali - 47 vaka (%3)
- Afganistan - 39 vaka (%3)
- Suudi Arabistan - 16 vaka (%1)

Çalışmada Birim tarafından ele alınan vakaların 157'sinin (%11) ise İngiltere'de gerçekleştiği belirtilmiştir (FMU 2016).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Walk Free Vakfı ve Uluslararası Göç Örgütü işbirliği ile yürütülen Modern Köleliğin Küresel Ölçümü: Zorla Çalıştırma ve Zorla Evlilik adlı çalışmasında, zorla çalıştırma ile birlikte zorla evliliğin yaygınlığına ilişkin de bilgi toplamıştır. 2014-2016 yılları arasında 48 ülkede gerçekleştirilen 54 ulusal temsili hane halkı araştırmasından üretilen veriler doğrultusunda, 2016 yılı itibarıyla, 15.4 milyon kişinin zorla evlilik yaşadığını bunlardan 6.5 milyon vakanın da son beş yılda (2012-2016) gerçekleştiği belirtilmiştir. Erkeklerin ve erkek çocuklarının da zorla evlilik mağduru olmasına rağmen daha çok kadınların ve kız çocuklarının (%84) bu olgudan etkilendiği ortaya konmuştur. Zorla evlilik yaşayan mağdurların %37'sinin evlendiğinde 18 yaşın altında olduğunun ortaya konduğu çalışmada, en genç mağdur 9 yaşında olmak üzere, çocuk mağdurların %44'ünün 15 yaşından küçük olduğu ifade edilmiştir (ILO 2017).

5. TÜRKİYE'DE ERKEN YAŞA EVLİLİKLERE İLİŞKİN VERİLER

Erken yaşta evliliklerle ilgili resmi veriler yalnızca resmî nikahla gerçekleştirilen evlilikleri kapsamakta olup, 18 yaşından önce gerçekleştirilen evliliklere ilişkin veriler; 16 yaşında hâkim kararı ile gerçekleştirilen evlilikler ve 17 yaşında anne ve baba ya da yasal vasinin izni ile gerçekleştirilen evliliklerle sınırlıdır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2017 verilerine göre toplan evlenme sayısının yıllar itibarıyla arttığı, 18 yaş altı evliliklerin ise özellikle 2008 yılından sonra hızla düşmeye başladığını söylemek mümkündür. 2003 yılında evlenen kız çocuklarının oranı %8.1 iken, bu oran 2016 yılında %4.6'ya düşmüştür (TÜİK 2017). Son beş Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na (TNSA 1993-1998-2005-2008-2013) göre 20 yıllık süreçte 15 yaşından önce evlenen 20-24 yaş aralığındaki kadın nüfusun, aynı yaş grubundaki toplam kadın nüfusuna oranının yıllar itibarıyla düştüğü görülmektedir. 1993 araştırmasına göre 20-24 yaş aralığındaki kadınların 15 yaşından önce evlenme oranı %4.7 iken, bu oran 2013 araştırmasına göre %1,1 olarak belirlenmiştir. İstatistiksel veriler her ne kadar kayıt altına alınan çocuk yaştaki evlilik oranlarında bir azalma olduğunu gösterse de, kayıt dışı evliliklerin belirtilen rakamlardan daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. 18 yaş altında yapılan evliliklerde resmi nikahın

yapılmaması ya da reşit olunan yaşa kadar beklenmesi durumunu istatistikler ile tespit etmek imkansızdır (Yakıt ve Coşkun 2014:3).

Aile yapısı araştırmaları verilerine göre, erken evlilikler daha çok kırsal bölgelerde gerçekleşmekte ve bu oran Türkiye’nin doğusuna doğru gittikçe artış göstermektedir. TÜİK tarafından yayınlanan 2017 verilerine göre kız çocuk evlenmelerinin toplam evlenmeler içindeki oranının en yüksek olduğu iller sırasıyla; Ağrı (%15.7), Muş (%14.9) ve Kilis’tir (%14.3). Kız çocuk evlenmelerinin toplam evlenmeler içindeki oranının en düşük olduğu iller ise sırasıyla; Tunceli (%1.1), Trabzon (%1.3) ve Karabük (%1.5) olmuştur (TÜİK 2017).

Evlenmenin yaygın olduğu ve doğumların neredeyse tamamının evlilik içinde gerçekleştiği ülkemizde, gebelik riski altına girmenin başlangıcı anlamına gelen *ilk evlenme yaşı* nüfus, sağlık, doğurganlık ve benzeri araştırmalarda yer alan önemli bir demografik göstergedir (TNSA 2005). TNSA verilerine göre ortanca ilk evlenme yaşının da yıllar itibarıyla yükselmekte olduğunu göstermektedir. TNSA göre ortanca ilk evlilik yaşı 1993’te 19 yaş iken 2018 yılında 21,4 yaş olarak belirlenmiştir (TNSA 2018). Ancak bu durum erken yaşta evliliklerin halen yaygın olmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu evliliklerin çoğunun geleneksel ve dini referanslar ile gerekçelendirilip, dini nikah kıyılarak meşrulaştırılması ve kayıt altına alınamıyor olması güvenilir istatistiklere ulaşmayı güçleştirmektedir.

6. TÜRKİYE’DE ADÖLESAN GEBELİKLERE İLİŞKİN VERİLER

Türkiye İstatistik Kurumu 2017 sonuçlarına göre 15 yaşından önce gerçekleşen doğumlara bakıldığında bu yaş grubunda gerçekleşen doğumların 2001 yılında toplam doğumlar içindeki oranı %0.21 iken, 2016 yılında %0.01’e düşmüştür. Bu durum 15 yıl içerisinde 15 yaş öncesi doğumlarda %91 oranında bir azalmanın olduğunu göstermektedir. Erken gebelik oranları 15-17 yaş grubunda %3.8’den %1.2’ye; tüm yaş gruplarında %11’den %6’ya düşmüştür (TÜİK 2017).

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları 2018 verilerine göre 15-19 yaş grubunda doğurganlığa başlama %5, 20-24 yaş grubunda 18 yaş öncesi evlenme %15’dir (TNSA 2018). TNSA 2013 eğitim düzeyi ile erken yaşta çocuk sahibi olma arasında ters yönlü bir ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır Eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların %17’si adölesan dönemde çocuk doğurmaya başlarken; bu oranın en az ilkokulu bitirmiş kadınlar arasında %8 düzeyinde olduğu belirtilmiştir (TNSA 2013).

7. TÜRKİYE’DE ZORLA EVLİLİKLERE İLİŞKİN VERİLER

Zorla evlilik mevzuatımızda özgül bir suç olarak düzenlenmediği için bu olguya ilişkin resmi kayıtlar mevcut değildir. Aile Yapısı Araştırmasında evlilik kararının ölçülmesine ilişkin yer verilen bir sorunun bu alana ilişkin kısmen veri sağladığı değerlendirilebilir. Aile ve Toplum Hizmetleri tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*’nda evlilik deneyimi olan bireylere “eşleriyle nasıl evlendikleri” sorulmuş ve eş seçimini kimin yaptığı ve evlilik kararında evlenecek kişinin görüşünün alınıp alınmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre %12.1’i görücü usulüyle benim görüşüm sorulmadan ailenin kararı ile evlendiklerini belirtmiş, %7’si kaçma/kaçırılma ve %0.1’ise berdel neticesi evlendiklerini belirtmiştir (ATHGM 2017). Aile Yapısı Araştırması’nda genel amaç farklı olduğu için bu evlilikleri zorla evlilik olarak değerlendirmek tam olarak doğru değildir.

8. TÜRKİYE’DE YASAL DURUM

Türkiye’de 2000’li yıllarda bir sorun alanı olarak kabul görmeye başlayan “erken yaşta ve zorla evlilik” yasal düzenlemeler bağlamında ele alındığında, Türkiye’de de yasal evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmiştir. Ancak Türkiye’de hamilelik gibi bazı özel durumlarda, 16 yaşını doldurmuş olan kız çocukları, onların yasal sorumluluğunu üzerine alan bir yetişkinin izni ile evlenebilmektedirler. Bu şekilde örtülü olarak evlilik yaşı 16’ya düşürülmektedir. Ülkemizdeki hukuk sisteminde; Türk Medeni Kanunu’na göre 17 yaşını doldurmamış, Türk Ceza Kanunu’na (TCK) göre 15 yaşını doldurmamış ve Çocuk Koruma Kanunu’na göre ise 18 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin olarak farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Boran ve ark. 2013:58-62). Kanunlar arasındaki uyumsuzluk erken yaşta evlilikler için caydırıcı olmak yerine yasal bir dayanağa dönüşmektedir. Erken yaşta evlilikler ile ilgili yasal boşlukların olması ve yasalarda bazı gerekçeler gösterilerek evlilik yaşının 18 yaşın altına indirilmesi, erken yaşta evlilikleri yasaklamaktan ziyade bu evlilikleri özendirilmektedir.

Çiftlerin özgür ve tam onaylarıyla kurulması gereken evliliğin, çocukluk dönemi tamamlanmadan gerçekleşmesi, Türkiye’nin de kabul etmiş olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), Çocuk Hakları Sözleşmesi, Pekin Konferansı gibi uluslararası konferans ve sözleşmelere ters düşmektedir. CEDAW’ın 16. maddesinin ikinci fıkrasında çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir şekilde yasal sayılmayacağını ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dahil gerekli tüm önlemlerin alınacağını öngörmüştür. CEDAW Komitesi’nin 21 Sayılı Tavsiye Kararı’nda hem kadın hem de erkek için asgari evlenme yaşının 18 olması gerektiği belirtilmiştir (UN 1994).

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’ndan sonra meydana gelen gelişmeleri değerlendirmek ve yeni eylem ve girişimleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilen konferans çıktısı olan *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Bildirgesi* ile “namus suçları” ve “zorla evlendirme” ilk kez bir uluslararası metne girmiş ve kadına karşı şiddet olarak tanımlanmıştır (KİHP 2001).

Türk Medeni Kanunu’nun 151. maddesinde korkutma nedeni ile evlenmenin iptali hükmü düzenlenmiştir. Bu maddeye ile kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş kişinin, evlenmenin iptalini dava edebileceği hükmü getirilmiştir.

5237 sayılı TCK bağlamında “erken yaşta ve zorla evlilik” neticesinde mağdura karşı gerçekleştirilen fiillerin içerdiği ve sonucunda meydana gelen unsurlar TCK’nın, 103 (çocuğun cinsel istismarı), 104 (reşit olmayanla cinsel ilişki), 105 (cinsel taciz) ve 109 (kişiyi hürriyetinden yoksun kılma) uncu maddelerinde düzenlenen suçlar kapsamında cezalandırılmaktadır. “Erken yaşta ve zorla evlilik” fiili sonucunda, kişinin vücut dokunulmazlığının, cinsel dokunulmazlığının, kişi hürriyetinin ihlal edildiği bir gerçektir. TCK’da söz konusu ihlaller cezalandırılmaktadır.

“Erken yaşta ve zorla evlendirilen” çocuğun, İstanbul Sözleşmesinin imzalanmasının ardından; 2012 yılında yürürlüğe girmiş olan ve şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenleyen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’da düzenlenen koruyucu ve önleyici tedbirlerden yararlanması da mümkündür.

9. SONUÇ

Erken yaşta ve zorla yapılan evliliklerin birey üzerindeki olumsuz etkileri yalnızca kendisiyle sınırlı kalmamakta zamanla toplumsal bir soruna dönüşmektedir. Erken evlilikler ekonomik yetersizlikler, eğitim eksikliği, geleneksellik ve dini inanışlar, savaşlar, felaketler, aile içi şiddet ve toplumsal baskı gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Çocukların erken yaşta evlendirilmelerinin çeşitli sebepleri olmakla birlikte bunlar arasında en öne çıkanları toplumun sosyal yapısı ile ilişkili nedenlerdir (Özcebe ve Küçük 2013:86-93).

Ulusal ve uluslararası düzenlemelere rağmen, çocuk yaşta evliliklerin halen var olması, sorunun sadece yasalar yoluyla çözülemeyeceğini, çocuk gelinleri onaylayan ve meşru gören sosyal ve kültürel değer yargılarının çoğu zaman yasalardan daha güçlü olabildiğini göstermektedir. Etkili kamu politikaları ile toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesinin, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasının, kadının ekonomik olarak güçlendirilmesinin bu sorunun çözümüne destek sağlayacağı düşünülmektedir.

Birçok toplumda olduğu gibi Türkiye’de de hala devam eden erken evliliğe “dur demek” için sorunu tam anlamıyla çözme de, katkı sağlayabilecek adımların başında eğitim gelmektedir. Özellikle kız çocuklarının eğitimlerinin yanı sıra ailelerin eğitim düzeyinin artırılması sağlanmalıdır. Çünkü ebeveynin sadece okur-yazar olması bile, erken yaşta yapılan evliliklerin azalmasında rol oynamaktadır.

Erken evliliklerin azaltılmasına yönelik DSÖ’nün (2017) önemli tavsiyeleri arasında; 18 yaşından önce kız çocuklarının evlendirilmesini önleyen yasa ve politikaların teşvik edilmesi ve uygulamaya konulması, yasal ve politik yaptırımlarla aile ve toplumun 18 yaş altındaki evliliklere bakış açısının değiştirilmesi, kız çocuklarının bilgilendirilmesi ve güçlendirilmesi, kız çocuklarına sunulan eğitim fırsatlarının artırılması yer almaktadır (WHO 2017). Bu alanda verilecek mücadelede multidisipliner işbirliği gerekmektedir, kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, toplum liderleri, eşgüdüm içinde çalışmalıdır. Erken evlenen kadın, üreme sağlığı sorunlarıyla çok daha erken yaşta tanışmaktadır. Kadınların üreme sağlığının korunması ve geliştirmesi birçok ulusal ve uluslararası eylem planlarında hemşirelik hizmetlerine işaret edilmiştir. Erken yaşta evlendirme geleneği ile mücadelede toplum ve ailelerin bilinçlendirilmesi, konuya ilişkin farkındalık oluşturulması, adölesanların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının sağlanması ile erken yaş gebeliklerin önlenmesinde aile planlaması danışmanlığı ve hizmetlerinin verilmesi son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (ATHGM). (2017). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması. 2016 Özet Rapor. Ankara: ATHGM.
- Aiee ve Toplumsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Aile Yapısı Araştırması. 2006.
- Aydın, D. (2013). Adölesan gebelik ve adölesan annelik. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 16(4), 250-254.
- Barkat, A., Majid, M. (2003). Adolescent reproductive health in Bangladesh: Status, policies, programs and issues. POLICY Project Report, USAID Asia/Near East Bureau.
- Boran, P., Gülçay ,G., Devecioğlu, E., Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 26, 58-62.
- Bozkurt, V. (2004) Değişen Dünya Sosyolojisi. (s:376). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Christiansen, C. S., Gibbs, S., Chandra-Mouli, V. (2013). Preventing early pregnancy and pregnancy-related mortality and morbidity in adolescents in developing countries: the

- place of interventions in the prepregnancy period. J Pregnancy 2013, doi: 10.1155/2013/257546.
- Council of Europe. (CoE). (2005). Forced Marriages in Council of Europe Member States: a Comparative Study of Legislation and Political Initiatives. Strasbourg: CoE.
- Council of Europe. (CoE). (2017). Guide to Good Practices Aimed at Combating and Preventing Female Genital Mutilation and Forced Marriage. Strasbourg: CoE.
- Çaha, H., Aydın, E. S. (2014). Değişen Türkiye’de Kadın: Türkiye’de Kadının Sosyo-Kültürel, Ekonomik ve Siyasal Durumu, KADEM, İstanbul.
- Dagne, H. Gabriel (1994). Early Marriage in Northern Ethiopia. Reproductive Health Matters, 2(4), 35-38.
- Darroch, J. E., Woog, V., Bankole, A., Ashford, L. S. (2016). Adding it up: cost and benefits of meeting the contraceptive needs of adolescents. New York: Guttmacher Institute. Available at: <https://www.guttmacher.org/fact-sheet/adding-itmeeting-contraceptive-needs-of-adolescents>.
- World Health Organization. (2016). Child maltreatment. (16.04.2020 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> adresinden erişim sağlanmıştır).
- Emily, S., Susan, R J., .Shagon, SM., Jean, W A. (2009). Maternal Child Nursing. (ss. 581-583). 3rd ed. Canada: Elsevier Publication.
- Forced Marriage Unit (FMU). (2016). Forced Marriage Unit Statistics 2016. Londra: FMU.
- Fundamental Rights of the European Union. (FRA). (2014). Addressing Forced Marriage in the EU: Legal Provisions and Promising Practices. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gezer Tuğrul, Y . (2018). Erken yaşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. Sosyoloji Notları, 1 (2), 2-38.
- Girls not Brides (GNB). Enlisting the Whole Government to Benefit The Whole Girl: Ending Child, Early, and Forced Marriage. https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2017/10/GirlsNotBrides_CEFM_Brief.pdf.
- Gök, M. (2016). Child marriages in Turkey with different aspects. International Journal of Human Sciences. 13(1), 2222-31.
- Güler, Ö. Küçüker, H. (2010). Early marriages among adolescent girls in Afyonkarahisar, Turkey. European Journal of General Medicine, 7(4), 365-371.
- Güneş, M., Selçuk, H., Demir, S., İbiloğlu, A. O., Bulut, M., Kaya, M. C. et al. (2016). Marital harmony and childhood psychological trauma in child marriage. Journal of Mood Disorders. 6(2): 63-70.
- International Center for Research on Women (ICRW). (2017). Economic Impacts of Child Marriage: Global Synthesis Report. Washington: ICRW.
- International Labour Organization (ILO). (2017). Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour And Forced Marriage. ILO: Geneva.
- Jain, S. Kurz, K. (2007). New Insights on Preventing Child Marriage: a Global Analysis of Factors and Programs. Washington: ICRW.
- Kadının İnsan Hakları Projesi. (KİHP). (2001). Pekin+5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye’nin Taahhütleri. İstanbul: KİHP.
- Kiani, M. A., Ghazanfarpour, M., Saeidi, M. (2019). Adolescent pregnancy: A health challenge. Int J Pediatr, 7(7), 9749-52. doi: 10.22038/ijp.2019.40834.3444.

- Kidman, R. (2017). Child marriage and intimate partner violence: a comparative study of 34 countries. *International Journal of Epidemiology*, 46(2), 662-75.
- Lane, S. (2011). *Stealing Innocence: Child Marriage and Gender Inequality in Pakistan*. Finland: Plan Finland and Abo Academy University.
- Özcebe, H., Biçer Küçük, B. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 48(2), 86-93.
- Rhys, R. G. (2011). International law as an instrument to combat child marriage. *The International Journal of Human Rights*. 15 (3), 359-373.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Soylu, N., Ayaz, M. (2013). Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 136-44.
- Şen, H. (2014). *Çocuk Gelinler: Evcilikten Evliliğe*. (s. 33). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şenol, D., Alp, Y.E. (2012). Çocuk gelin ve çocuk dul kadınlara Kırıkkale örneğiyle sosyolojik bir bakış. *Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara, 18-19 Mayıs, s.248-260.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2017). *İstatistiklerle Çocuk 2016*. (12.01.2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645> adresinden erişim sağlanmıştır).
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2004. (2005). Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013. (2014).Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2018. (2014).Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.
- United Nations (UN). (1994). CEDAW General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations. (10.01.2020 tarihinde <https://www.refworld.org/docid/48abd52c0.html> adresinden erişim sağlanmıştır).
- United Nations Children's Fund. (UNICEF). (2008). *Child Marriage and The Law*. New York: UNICEF.
- United Nations Children's Fund. (UNICEF). (2001). *Early Marriage: Child Spouses*. New York: UNICEF.
- United Nations Population Fund (UNFPA) (2012). *Marrying too Young: End Child Marriage*. New York: UNFPA.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2015). *The State of the World's Children 2015*. New York: UNICEF.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2018). *Child Marriage, 2018*. New York: UNICEF.
- United Nations Population Fund. (UNFPA). (2013). *Motherhood in Childhood: Facing the Challenge of Adolescent Pregnancy*. New York: UNFPA.
- World Health Organization (WHO). (2017). *WHO recommendations on adolescent health: guidelines approved by the WHO guidelines review committee*. Geneva (Switzerland). (p.3-6). Available from <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259628/WHO-MCA> at 25.12.2019).
- World Health Organization (WHO). (2008). *Adolescent Pregnancy*. Geneva.

- World Health Organization (WHO). (2016). Global health estimates 2015: deaths by cause, age, sex, by country and by region, 2000–2015. Geneva.
- WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and the United Nations Population Division. (2015). Trends in maternal mortality: 1990 to 2015: Estimates by WHO, UNICEF, UNFPA, World Bank Group and the United Nations Population Division. Geneva.
- World Health Organization (WHO). (2016). Accelerating progress toward the reduction of adolescent pregnancy in Latin America and the Caribbean. Report of a technical consultation (Washington, D.C., USA).
- Yakıt, E., Coşkun, A. (2014). Açıdan çocuk yaşta evlilikler gerçeği: Hemşire ve ebenin sorumluluğu. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma, 11(3), 3.
- Yiğit, T. (2016). Erken evlilikleri (çocuk evlilikler) yeniden düşünmek: erken evliliklerin kavramlaştırılmasına yönelik nitel bir araştırma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 36, 386-412.
- Youth, K. M., Crandall, A. A., Cheong, Y. F., Osypuk, T. L., Bates, L. M., Naved, R.T., et al. (2016). Child marriage and intimate partner violence in rural Bangladesh: a longitudinal multilevel analysis. Demography, 53(6), 1821-52.
- Yüksel Kaptanoğlu, İ., Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15 (2): 128-161.